

Čtvrtá přednáška v letním semestru:
16.března 2004

Příroda a křesťanství

Naléhavá ohláška: Kol. Smolen mě upozornil, že v knize Zelená svatozář na str. 154, první řádka zdola, vypadlo klíčové slůvko populační. Prosím, vepište je! Citát správně zní „...snižování populačního růstu v rozvojových zemích a současné snižování úrovně spotřeby bohatého Severu.“

Minule: Dilema civilizace:

pohodlnější životní styl, ne již stálý boj o přežití,
umožňuje lidstvu odstup, zamyšlení, soucit
avšak zakládá se na hrůzném útlaku a kořistění mimolidské
přírody

řešíme pokrytectvím: milujeme zvířata (i na pekáči),
předstíráme, že nevíme, jak vypadají hromadné chovy,
jataka, pokusy na zvířatech

příklad kultivované životní úrovně založené na otroctví: jak
vychutnat luxus, když vás obsluhují otroci? Nebo jak
cestovat jako bohatý Evropan v zoufalé bídě Asie?

⇒ Jak řešit:

⇒ **odmítnout jakýkoliv pocit viny**, tvrdě trvat na právu
nadřazených, popřít jakákoliv „práva“ podřazených. Bůh
stvořil otroka jako nižší bytost, sloužit mi je jeho
úděl

⇒ **odmítnout jakýkoliv podíl na špatnosti:** abolicionismus,
John Brown, podzemní dráha, pomoc otrokům unikát,
nakonec válka

⇒ **zlidštit podmínky otroctví**, na př. uznat právo na
manželství a rodinu, možnost vzdělání, ochranu otroků
proti zneužívání, avšak nerušit odvěkou instituci
otroctví, protože to by znamenalo drastický sociální
otřes

Dnes přesně stejná škála ve vztahu k mimolidským zvířatům

⇒ Novodobý abolicionista, John Brown zvířat, **Peter Singer, Svoboda
zvířat**

Singerův argument: zvířata nejsou „jenom“ - rozdíl mezi
člověkem a ostatními zvířaty není morálně relevantní:
jsme různí, ne nižší/vyšší

Z toho se odvozuje: nemůžeme se vůči žádné bytosti chovat
bezohledně: všude je třeba uznat svébytnost druhého a
zvážit etické požadavky

Odmítnout strukturální krutost, zejména pokusy na zvířatech,
masitou stravu

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004NABÍZÍ VEGETARIÁNSTVÍ ODPOVĚĎ?

Četli jste Singera: uznáváme že zacházení se zvířaty je nelidské, není morálně závažný důvod pro odlišné chování -
 PROTO SINGER: **Nechci se podílet na zlu!**

PRAKTICKÝ PROBLÉM: MÁ VEGETARIÁNSTVÍ VŮBEC SMYSL?

Námítka I : „sám nic nezměním

Odpovědi:

- ⇒ všichni se sestává ze samých „sám“
 když se odmítnu podílet na krutosti, je o jednoho míň
 (Když, tak hovězí: způsobím jednu smrt)
- ⇒ přispívám ke změně postoje: přestává být samozřejmé -
 to důležité ve změně postoje k menšinám
- ⇒ sám se nepodílím: nejde o to, zda změním, ale že sám
 se nechci podílet na převeliké špatnosti

Námítka II: „něco jíst musím“

Odpovědi

- ⇒ ano, ale je veliký rozdíl: maso z hromadných chovů,
 maso z individuálních chovů, maso z volného
 výběhu, maso z živočichů bez ústřední nervové
 soustavy, vejce, mléčné výrobky (pozor na telecí
 žaludky), rostliny, jen plody (zrna, ovoce)

To naznačuje problém:

- ⇒ pokud mi jde o **zmírnění utrpení**, pak i jen omezení
 množství pomáhá, čím dál, tím líp
- ⇒ pokud mi jde o **nalezení nevinosti**, aby mi nikdo
 nemohl nic vyčítat, docela jiný problém

FILOSOFICKÁ OTÁZKA VINY A NEVINNOSTI :

Základní uvědomění: nemůžeme žít jinak, než na úkor
 mimolidského světa. Základní lidský problém: vědomí
 provinění

co s tím?

- ⇒ jeden přístup je prostě **odmítnout jakýkoliv pocit viny**.
 Prostě neberu na vědomí cenu, kterou moje žití vyžaduje
 od druhých - jako automobilista nemyslí na svůj výfuk.
 Nebudu se omezovat a nebudu si tím trápit hlavu.
 "Z naší četby viz Garretta Hardina
- ⇒ druhý přístup je praktický: **neničit zbytečně**, chovat se
 s maximální ohleduplností, a metaforicky řečeno: **prosít
 za odpuštění**

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Postoj skromnosti a štědrosti ve vědomí, kolik mi svět dává - z naší četby viz Hanu Librovou

⇒ třetí je **pokus o nevinnost**: vyhnout se čemukoliv, co by mi mohl kdokoliv vyčítat (včetně pýchy) -
Postoj svatého nadšení (či snad fanatismu?) Z naší četby viz Singer

Základní problematika stravování je problematika lidství: jak žít na světě, kde narážím na druhé ani to nevím

Problematika vší etiky:
bezohlednost? odpovědnost? dokonalost?

Těž problematika veškeré morální ekologie
Dokonalost nedosažitelná, bezohlednost nepřijatelná, odpovědnost jediný možný postoj

Co znamená být odpovědný:

Filosofický problém: nevinnost je nedostupná. Prostě svou přítomností škodíme. Jde o to, **nepovažovat zlo za dobré, protože je nevyhnutelné**
 --vyhnout se zlu
 --nezavírat před ním oči
 --učit se soucitu
 --kriticky přemýšlet, vyhnout se výmluvám
 Především kriticky prozkoumat naše představy o nadřazenosti lidského druhu: ano, my lidé jsme jiní, ale to nás neopravňuje ke krutosti.

Zatím: stravování jako mikrokosmos morální problematiky
„Maso“ jako mikrokosmos panského postoje

panský postoj představuje odmítnutí jakýchkoliv omezení s odůvodněním, že člověk jako vyšší bytost má „právo“ užívat, nemá povinnost omezovat se

Odlišit: ne každá představa, že člověk je bytost zvláštní, je panský postoj, nýbrž po výtce představa **bezohlednosti**.

Další otázka:

Je křesťanství kořen panského postoje - a nové náboženství řešením?

Panský postoj: co vlastně je?

Pojem z Nietzscheho, má kořeny v prožitku:
 Popisuje postoj k světu, který se vyznačuje panovačností a bezohledností, založených na **neschopnosti vnímat i jen potřebu a možnost ohledu k druhému**

Příklad: pejsek na léto, pak vyhozený v lese
 Selhání soucitu, schopnosti vidět hodnotu i mimo sebe

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

Komplex „jedináčka“: celý svět tu je jen proto, aby mi sloužil, nic nemá smysl a dobro o sobě, všechna hodnota se odvozuje ode mne

U člověka je to charakterová vada = sobectví

Etika se zakládá na sou-cítění, tudíž na schopnosti omezit svůj nárok, najít naplnění v přesahu k druhému

U společnosti to vnímáme jako rasismus, šovinismus:

neschopnost nacistů vnímat židy jako spoluobčany hodné morálního ohledu

U lidstva jako celku to považujeme za „přirozené“!!

Člověk že prý přirozeně chce víc!??

Ne všichni lidé: Amerindián považuje lidstvo za jeden „národ“ z mnoha, bez nároku na nadřazenost. Taktéž Schweitzer a jiní. Avšak evropská civilizace se považuje za nadřazenou, chápe panství jako své právo (pokusy na zvířatech) a úkol („pokrok“)

**Proč? Proč Evropané a ne jiní vymýšlejí hluboký pluh?
Proč Evropané vymýšlejí empirickou medicinu a vysokou techniku. Není to vzhledem k jejich představám o světě a místu člověka v něm?**

OBVINĚNÍ: KŘESŤANSKÁ PŘEDSTAVA BOHA, SVĚTA A MÍSTU ČLOVĚKA JE ZDROJEM PANSKÉHO POSTOJE A VŠECH JEHO NÁSLEDKŮ

Historik Lynn White Jr (masc), „The Historical Roots of Our Ecological Crisis“ (Science 155 (10 March 1967):1203-07)

Podle Whitea:

Obvykle viníme pokrok či „vědu“ jako zdroj panských nároků - karteziánské pojetí přírody, jenže

⇒ **kořistnický postoj v Evropě dávno před vědeckou revolucí:** pluh pro volské osmispřežení, francký kalendář (měsíce s donucovací činností), celkové pojetí světa, na př. představa lineárního času s nekonečným pokrokem, které jiné civilizace neznají

⇒ **Kořen v křesťanství, na př. v pojetí stvoření:**

svět se nepříhodil jen tak, Bůh ho stvořil tím, že *vnutil svou vůli ničemu*

člověk prý stvořen k obrazu božímu, jako malý bůh nad přírodou

(žena jen druhotně, odvozuje své oprávnění z mužovy potřeby společníka)

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

člověk stvořen jako předobraz Krista - první adam

⇒ **v celku, člověk stvořen nadřazený přírodě, oprávněn ji využívat**
 Citát po přistání archy: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Bázeň před vámi a děs z vás padnou na všechnu zemskou zvěř i na všechno nebeské ptactvo; se vším co se hýbe na zemi i se všemi mořskými rybami, jsou vám vydáni do rukou.“ I.Moj 9,1-2
 důraz jak Bůh miluje člověka, z lidí nejvíce křesťany...

⇒ **Zatím co přírodní náboženství (pohanství, animismus) vidí kontinuitu všech bytostí, s představou niky člověka mezi nimi, křesťanství je podle Lynna Whitea nezastřené antropocentrické**

Rozlišuje mezi lidmi - a vším ostatním, bez kontinuity, člověk je zdroj hodnoty, svět má jen cenu k jeho uspokojování (zvířata existují pro člověka). Vzniká bezcenný svět

Pro přírodní náboženství
Přirozené/nepřirozené nejvyšší kategorie
dobré/zlé se od nich odvozuje

Pro křesťany:
dobré/zlé je vyšší rozlišení
něco může být přirozené - a zároveň zlé

OTÁZKA: MOHLI BYCHOM VYŘEŠIT KRIZI LIDSKÉHO PŘEBÝVÁNÍ NA ZEMI NOVÝM NÁBOŽENSTVÍM

Jenže: **Náboženství nejsou vědomé výmysly**: náboženství, které by si někdo vymyslel, by bylo bezmocné, nepůsobivé, jako Comtův „kult humanity“. Proto

Exkursus: jak vzniká představa „pouze hmotný“, tj. světský, svět? Svět bez posvátnosti?

(tj. jak dochází k podivnému dělení světa na „hmotný“ a „duchovní“?? místo např. přírodní vs. kulturní, nebo vstřícný vs. sobecký?)

Naši předkové dělení neznali, nerozlišovali sakrální a sekulární („světské“). Vše se jim jevilo jako posvátné: háje, tůně, příroda plná božstva. Sekulární svět vzniká příchodem věrozvěstů

⇒ **Věrozvěstové nejprve kácí posvátné háje, mýti „nepravou víru“, ničí přirozenou zbožnost, tím vytvářejí bez-božnou pustinu (jako Eliáš s proroky Bálovými) (Ivan Krahulík, Komu pochodeň? 1944)**

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

⇒ Proč?

Podle Bermana (*The Reenchantment of the World*) vede křesťany obava z konkurence: posvátná příroda znamená přístup k svátosti bez prostřednictví církve svaté.

Podle křesťanů: jde o dobro a zlo. Přírodní náboženství nerozlišuje, jde mu o posvátnost, ne o dobro. Prorokové se dožadují spravedlnosti.

(Zas: rozdíl historické a přirozené víry)

⇒ Leč ukazuje se, že je snazší potlačit spontánní víru, než ji nahradit - v tom zkušenost pobělohorská, před tím věrozvěstská: nevzniká (jen) nová víra, spíš boha-prostý život a boha-prostý svět. **Pak přírodu prostou posvátnosti můžeme libovolně ničit.**

* * *

Zpátky k Whiteovi:

To již ve SZ: Eliáš vítězí nad proroky a vraždí 450 kněží posvátného háje, pak v západním křesťanství světec jako atlét víry, ne kontemplativní jako v pravoslaví

Víru zvěstuje Bible, kterou Bůh dal (jen) člověku - **ne příroda**, kterou stvořil: ta má jen estetickou hodnotu a ta ustupuje užitkové hodnotě

„Plodtež se a rozmnožujte, a naplňte zemi, a podmaňte si ji a panujte nad všelikým živočichem“ - to je recept na ekologickou krizi. Věda a technika nejsou podle LW příčinou, nýbrž následkem křesťanství

ODPOVĚDÍ NA WHITEOVO OBVINĚNÍ, DVOJÍ OTÁZKA:

⇒ je ekologická krize následkem křesťanství nebo jsou i jiné motivy?

⇒ **i přírodu tvoří milující Bůh**, člověku ukládá odpovědnost za přírodu, ne právo vykořisťovat. Naopak, odpovědnost Bohu za přírodu znamená, že nemohu ničit, plýtvat, ubližovat. S přírodou mi svěřenou nemohu nakládat svévolně, a v křesťanství je mi příroda svěřena

⇒ **Bible je plná obrazů Boží lásky k přírodě**: vše, co jest, patří bohu, jemu odpovídáme za péči

⇒ **František z Assisi** káže ptactvu (ale není vegetarián), Schweitzer čerpá z křesťanství

⇒ **panský postoj je výrazně římským postojem**: hrdost Římana, panovačnost vůči svět: Římané vědomě ovládají přirozený svět. První ekologická krize (ohrožení přírody)

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

nepřiměřenými nároky, na př. deforestace Itálie) je předkřesťanská.

- ⇒ **eko. krize nezačíná křesťanstvím**, teprve vědou: středověk podědil panský postoj Římanů, ale postrádá empirický přístup!

V dějinách křesťanská církev nevede, nýbrž se přizpůsobuje v postoji k přírodě společnosti - antickému Římu, středověku: Ze zbožnosti lze čerpat to i ono: z živé víry úctu k přírodě, z církevního dogmatismu panský postoj církve k člověku, člověka k přírodě

- ⇒ **Je zbožnost nutně spojená s panovačností (tj. je Whiteův výklad víry oprávněný)? Potřebujeme porozumět více**

- ⇒ **v čem jsou kořeny zbožnosti?** nikoliv v dogmatice, nýbrž v prožitku! Kde zbožnost vzniká, kde i církvi předávaná zbožnost ožívá, stává se skutečnou, je v náboženském prožitku: **mysterium tremendum et fascinans**

Není to jednorázové „zjevení“ nýbrž celkový přístup k světu

(Miniexkursus: „zjevení“ není nadiktované dogma, nýbrž jev, ve kterém se člověku vyjevuje dimenze přesahu - lidé o tom potom píší knihy. Na př. láska je zjevená, báseň je inspirovaná tímto zjevením)

- ⇒ **náleží k němu vědomí svébytnosti a svébytné hodnoty stvoření** - svět není nesmyslná náhoda, má svůj smysl a dobrotu, i když ji nejsme schopni uchopit a vyčerpat (Bůh či posvátno je vždy nejen blízké nýbrž i závratně vzdálené)

- ⇒ **vědomí vlastní nahodilosti:** na nic nemám nárok, k ničemu „právo“: vše, co mám, je nezasloužený dar, a se vším je třeba jako s darem zacházet, tj. s vděčností, s úctou a s dobrou vůlí

- ⇒ **vědomí osobní odpovědnosti:** věřící žije *sub specie aeterni*, pod zorným úhlem Věčného: nemůže jednat lehkomyšlně

Ze zbožnosti můžeme odvodit nejen panství nad přírodou, nýbrž také úctu, vděčnost, odpovědnost

NÁMITKA RADIKÁLNÍCH EKOLOGŮ:

Představa, že Bůh předává mimolidské stvoření do lidské péče (že člověk je „pastýř stvoření“) je stále antropocentrická, páchne nadřazeností (pastýř dojí, poráží, stahuje, požírá)

- ⇒ **nebezpečí, že člověk své postavení zneužije** k panským nárokům, tu vždy je. Jenže je tu i skutečnost druhové odlišnosti. Člověk není vázán ani veden

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

pudem: moc být pánem má, nemůže se jí zbavit.
Avšak může ji využít ve službě všemu stvoření:
přesah láskou. I představa člověka jako služebníka
má náboženské kořeny

Ano, v církvi najdete tvrdé kořistníky, zastánce
rasové nadřazenosti nad zvířaty, podobně jako
se zastánci arijské či bělošské nadřazenosti

Jenže víra je zároveň motivací k zápasu za
spravedlnost, rovnoprávnost k jiným tvorům
odpovědnost za zemi

**Rozdíl prorocké a kněžské víry: prorok volá k
pokání a nápravě, kněz stabilizuje**

Znamená to, že potřebujeme „nové náboženství“?

To si myslí někteří „hlubinní“ ekologové, kteří se snaží
vytvořit přírodní náboženství, uctívání Přírody. Viz *Myslet
jako hora*

⇒ **Jenže: vědomě vytvářené náboženství je nutně umělé**, bez
působivosti. Náboženství se rodí z prožitku, dogma je
vyjadřuje ale netvoří. Potřebovali bychom nový prožitek
přírody.

⇒ **Je nový prožitek možný?** Prožitek odpovědnosti za přírodu
je něčím novým. Z toho nový postoj, který můžeme
vyjádřit náboženským pojmoslovím. Ne však začít novým
náboženstvím

⇒ **Jenže: k devastaci dochází i v nekřesťanských krajinách**,
na př. ve staré Číně (ginko přežil jen v chrámových
prostorách!). Podobně Američané nebyli ochotni věřit,
že k ekologickým škodám může dojít i
v nekapitalistických zemích. Přičítali ekokrisi
kapitalismu (oprávněně), jenže spojení je
s nezodpovědným industrialismem zcela bez ohledu na to,
zda průmysl náleží státu či kartelu

Podobně dochází k eko devastaci v jiných zemích:
islámci ničí rákosové nížiny, Japonci
všechno, ač jejich náboženství uznává
posvátnost přírody. I amerindiáni podnikají
v povrchovém dolování.

k devastaci dochází všude, kde k tomu lidé získají

- ⇒ dostatečnou moc, aby ničili
- ⇒ dostatečnou početnost, aby to bylo znát
- ⇒ dostatečnou chamtivost či prázdnotu, aby měli
motivaci

Proto důvod k domnění, že kořeny hlubší, než věrouka:

Osnova jako pomůcka pro posluchače Úvodu do etiky LS 2004

víra vyjadřuje **zásadní postoj člověka k světu.**

Dosud jsme zkoumali postoj theocentrický:

Středem (tj. zdrojem a měřítkem vši hodnoty) je Bůh
Všechno co je, je jeho stvoření
Proto vděčnost za všechno co máme a jsme
úcta ke všemu, co Bůh dává

Příště: Antropocentrismus:

Když umírá Bůh, člověk se usazuje na jeho místo